OVp 002

Seminář k

Dějinám filosofie 1

Texty

PhDr. Mgr. Erika Vonková

Antický řecký MÝTHOS
Sem. 1
L: Hésiodos : Theogonia

VZNIK SVĚTA A BOHŮ

Mýty o bozích a jejich zápasu s giganty a Titány jsou v podstatě vyprávěny podle Hésiodova eposu Theogonia (O původu bohů). Některá vyprávění jsou převzata také z Homérových eposů Iliady a Odyssey a z básnického cyklu římského básníka Ovidia Metamorfosy (Proměny).

Pod pojmem se Chaosu

Na počátku byl věčný, nekonečný, temný Chaos. V něm byl pramen všeho života. Z nekonečného Chaosu vzniklo vše, celý svět i nesmrtelní bohové. Z Chaosu povstala i bohyně Země – Gáia. Rozprostřela se doširoka, mohutná, dávající život všemu, co na ní žije a roste. Hluboko pod Zemí, tak daleko, jak je od nás vzdáleno nekonečné, jasné nebe, v nezměrné hlubině se pak zrodil Tartaros – strašná propast, naplněná věčnou tmou. Z Chaosu, pramene života, zrodila se i mocná síla, vše oživující láska – Erós. Začal se vytvářet svět. Nekonečný Chaos zrodil věčnou Tmu – Ereba a temnou Noc – Nyx. Z Noci a Tmy vzniklo však věčné světlo – Aithér a radostný světlý Den – Hémerá. Světlo se rozlilo po světě a začaly se vzájemně střídat noc a den.

Mocná, blahodárná Země zrodila nekonečné modré Nebe – Úrana, a nad Zemí se rozestřelo Nebe. K němu se hrdě vzepjaly vysoké Hory, zrozené Zemí, a široce se rozlilo věčně šumící Moře. Z matky Země se zrodilo Nebe, Hory a Moře, které nemají otce.

Úranos — Nebe ovládl svět. Vzal si za manželku blahodárnou Zemi. Úranos a Gáia měli šest synů a šest dcer, mohutných, hrozných Titánů. Jejich syn, Titán Ókeanos, který jako řeka bez břehů oblévá celý svět, přivedl s bohyní Téthydou na svět všechny řeky, jejichž vlny se valí k moři, a mořské bohyně Ókeanovny. Titáni Hyperión a Theia pak dali světu děti Slunce — Hélia, bohyni Měsíce — Seléné a ruměnou Zoru — růžoprstou Éós. Z Astraia a Éóie vznikly všechny hvězdy, planoucí na temném nočním nebi, a všechny větry: bouřlivý severní vítr Boreás, východní Euros, vlahý jižní Notos a západní vlídný vítr Zefyros, přinášející deštěm bohaté mraky.

Kromě Titánů zrodila mocná Země tři obry — kyklópy — s jediným okem na čele a tři padesátihlavé obry vysoké jako hory — Storuké (Hekatoncheiry), nazývané tak proto, že každý z nich měl sto rukou. Proti jejich strašné síle se nemohl postavit nikdo, jejich živelná síla neměla mezí.

Úranos zanevřel na své děti — obry, svrhl je do nitra bohyně Země v hlubokou temnotu a nedovolil jim vycházet na světlo. Jejich matka — Země se trápila. Tížilo ji strašné břímě uvězněné v jejím nitru. Přivolala své děti Titány a přemlouvala je, aby povstali proti otci Úranovi: ti se však báli pozdvihnout na svého otce ruku. Jen nejmladší z nich, proradný Kronos (Chronos) lstí svrhl svého otce a odňal mu moc.

Bohyně Noc zrodila za trest Kronovi celý zástup strašných bohů: Thanata — smrt, Eridu — svár, Apaté — klam, Kéra — zničení, Hypna — boha snů s rojem temných těžkých vidění, odpuštění neznající Nemesis — pomstu za zločiny — a mnoho jiných. Strach, sváry, klam, boje a neštěstí přinesli tito bohové na svět, kde na trůn svého otce zasedl Kronos.

ZEUS

ZROZENÍ DIA

Kronos tušil, že se mu nepodaří navždy udržet vládu ve svých rukou. Bál se také, že proti němu povstanou jeho děti a připraví mu stejný osud, jaký on určil svému otci Úranovi. I přikázal své manželce Rheii, aby mu vždy přinesla každé své novorozené dítě, které pak bez milosti pohltil. Rheia byla zděšena, když viděla osud svých dětí. Kronos jich tak zahubil již pět: Hestii, Démétér, Héru, Háda a Poseidóna.

Rheia nechtěla ztratit i své poslední dítě. Na radu svých rodičů, Úrana — Nebe i Gáii — Země, vzdálila se na ostrov Krétu a tam se jí v hluboké jeskyni narodil nejmladší syn Zeus. V této jeskyni Rheia skryla syna před krutým otcem a Kronovi dala pohltit místo dítěte dlouhý kámen zabalený do plen. Kronus netušil, že ho manželka přelstila.

Zeus zatím vyrůstal na Krétě. Malého Dia opatrovaly nymfy Adrásteia a Ída a krmily jej mlékem božské kozy Amaltheie. Včely přinášely malému Diovi med ze svahů vysoké hory

Dikté. U vchodu do jeskyně pak mladí Kúréti[1]) tloukli meči do štítu pokaždé, když malý Zeus zaplakal, aby jeho pláč neuslyšel Kronos a aby Dia nestihl osud jeho bratří a sester.

ZEUS SVRHNE KRONA. ZÁPAS OLYMPSKÝCH BOHŮ S TÍTÁNY

Zeus vyrostl v krásného silného boha. Pak povstal proti svému otci a přinutil jej, aby opět vrátil na svět všechny děti, které pohltil. Byly to krásné a skvělé děti. Ty začaly bojovat s Kronem a Titány o vládu nad světem.

Boj byl strašný a tvrdý. Kronovy děti se opevnily na vysokém Olympu. Na jejich stranu se postavili i někteří Titánové, především Titán Ókeanos a jeho dcera Styx s dětmi: Silou, Mocí a Vítězstvím. Zápas byl pro olympské bohy nebezpečný. Jejich protivníci Titáni byli mocní a strašní. Diovi však přišli na pomoc kyklópové. Ukovali mu hromy a blesky, které pak vrhal na Titány. Zápas trval již deset let, ale vítězství se neklonilo ani na jednu, ani na druhou stranu. Konečně se Zeus rozhodl vysvobodit z nitra země storuké obry — Hekatoncheiry — a přizval je na pomoc. Hrozní, obrovití jako hory, vyšli z nitra země a vrhli se do boje. Rvali z hor celé skály a vrhali je na Titány. Stovky balvanů létaly proti Titánům, když se přiblížili k Olympu. Země sténala, vzduch se naplnil rachotem, vše kolem se chvělo, dokonce se otřásal i Tartaros. Zeus metal jeden plamenný blesk za druhým a za nimi následovaly ohlušující, burácející hromy. Oheň zachvátil celou zemi, moře se vzdouvalo, dým a zápach zahalily vše hustou clonou.

[1]) Mytičtí horští démoni.

Konečně mohutní Títáni zakolísali. Jejich síla byla zlomena, byli poraženi. Olympští je spoutali a svrhli do temného Tartaru, do věčné tmy. U nezničitelné měděné brány Tartaru stanuli na stráži storucí Hekatoncheirové. Střeží mohutné Títány, aby z Tartaru nepronikli zpět na svobodu. Vláda Títánů na světě pominula.

ZÁPAS DIA S TYFÓEEM

Tím však zápas neskončil. Gáia — Země se na Dia rozhněvala, protože tak krutě jednal s jejími poraženými dětmi Títány. Pojala za manžela zachmuřeného Tartara a přivedla na svět strašnou stohlavou příšeru Tyfóea. Obrovský Tyfóeus se stovkou dračích hlav zdvihl se z nitra země. Svým divokým vytím, z něhož zněl štěkot psů, lidské hlasy, řev rozzuřeného býka i řvaní lva, rozvířil ovzduší. Kolem něj se vzdouvaly bouřlivé plameny a země se kolébala pod jeho těžkými kroky. Bohové se zachvěli hrůzou. Avšak hromovládný Zeus se na něho odvážně vrhl. Vzplanul boj. Znovu se zatřpytily blesky v rukou Diových, zaduněly rány hromu. Země i nebeská klenba se otřásaly od základů. Země opět vzplanula jasným plamenem jako v době zápasu s Títány. Moře se vzdouvalo, sotva se jen Tyfóeus přiblížil. Ohnivé šípy — blesky Dia hromovládného se sypaly po stovkách. Zdálo se, že se od jejich ohně vznítilo i samo ovzduší a že hoří i temná hrozivá obloha. Zeus sežehl Tyfóeovi všech sto hlav. Tyfóeus padl na zem; z jeho těla vycházel takový žár, že se vše kolem roztavilo. Zeus pak uchopil mrtvého Tyfóea a svrhl jej do temného Tartaru, kde se zrodil. Ale i z Tartaru Tyfóeus ještě hrozí bohům i všemu živému a vyvolává bouře a zemětřesení. S Echidnou, zpola ženou, zpola hadem, zplodil strašného trojhlavého strážce podsvětí psa Kerbera, lernskou hydru a Chimairu. Tyfóeus často otřásá zemí.

Válka mezi bohy a Giganty, uprostřed Zeus

Olympští bohové zvítězili nad svými nepřáteli. Jejich moci se již nedokázal nikdo protivit. Nyní mohli klidně vládnout nad světem. Nejmocnější z nich, hromovládný Zeus, si přisvojil nebe, Poseidón moře a Hádés podzemní říši zemřelých. Země pak zůstala pod jejich společnou vládou. Kronovi synové se mezi sebou rozdělili o moc nad světem, nad všemi však panuje vládce nebe Zeus. Vládne lidem i bohům, řídí celý svět.

OLYMPOS

Vysoko na jasném Olympu, obklopen zástupem bohů, vládne Zeus. Je tam i jeho manželka Héra, zlatovlasý Apollón se svou sestrou Artemidou, zlatovlasá Afrodité i mocná dcera Diova Athéna a mnoho jiných bohů. Tři překrásné Hóry střeží vstup

Miléťtí

Sem. 2A

L : Svoboda, K. Zlomky předsókratovských myslitelů

MILEŤANÉ

Thales.

Většina těch, kdo se první obírali filosofií, myslila, že počátky všech věcí jsou jen v podobě hmoty. Neboť to, z čeho jsou všechny věci a z čeho na počátku vznikají i do čeho na konci zanikají, při čemž trvá podstata a mění se jen v svých stavech, to nazývají prvkem a počátkem jsoucna. Proto se domnívají, že ani nic nevzniká, ani nic nehyne, jelikož stále trvá taková podstata ... Počet a povahu takového počátku neuvádějí ovšem všichni stejně. Thales, zakladatel takovéto filosofie, říká, že je to voda; proto také hlásal, že země leží na vodě. [Zl. A 12 z Aristotela]

8

Thales myslil, že je vše plné bohů. [Zl. A 22 z Aristotela]

Thales říkal, že má magnetovec duši, jelikož hýbá železem. [Zl. A 22 z Aristotela]

Anaximandros.

První vynalezl gnomon (t. j. svislá tyč k měření slunečního stínu) a umístil jej na slunečních hodinách ve Spartě..., aby ukazoval slunovraty a rovnodennosti..., zhotovil též sfairu (t. j. model nebeské koule). [Zl. A 1 z Diogena]

První nalezl výklad o velikosti a vzdálenosti oběžnic, jak vypráví Eudemos. [Zl. A 19 ze Simplikia]

Poznal prý šikmost zvířetníku. [Zl. A 5 z Plinia st.]

První se odvážil vykresliti na desku zemi. [Zl. A 6 z Agathemera]

Anaximandros prohlásil neomezené za počátek a základní prvek jsoucna; první zavedl toto jméno „počátek"[1]. Říká pak, že to není ani voda, ani žádný z t. ř. živlů, nýbrž jiná jakási neomezená přirozenost, z níž vznikají všechny oblohy a světy v nich. „A z čeho věci vznikají, do toho též zanikají podle nutnosti, neboť si za své bezpráví navzájem platí pokutu a trest podle určení času"; takto to říká slovy poněkud básnickými ... Nevykládá vznik věcí měněním živlů, nýbrž tím, že se vylučují protivy věčným pohybem. [Zl. A 9 a B 1 ze Simplikia]

Neomezené ... je nesmrtelné a nehynoucí, jak praví Anaximandros. [Zl. A 15 a B 3 z Aristotela]

Pravil, že neomezené je věčné a nestárnoucí a že obsahuje všechny světy. [Zl. A 11 a B 2 z Hippolyta]

Z těch, kdo uznávali nesčíslné světy, tvrdil Anaximandros, že jsou od sebe stejně vzdáleny. [Zl. A 17 z Aetia]

Nesčíslné oblohy prohlásil Anaximandros za bohy. [Zl. A 17 z Aetia]

Anaximandros praví, že země má tvar válce a že její hloubka měří třetinu její šíře. [Zl. A 10 z Pseudoplutarchových Stromateis]

... pravil, že se země volně vznáší nejsouc ničím poutána a že se udržuje, poněvadž je odevšad stejně vzdálena. Její

Anaximandros praví, že je moře zbytkem prvotního vlhka; oheň vysušil větší část vlhka, zbytek pak změnil vypálením. [Zl. A 27 z Aetia]

První živočichové se zrodili ve vlhku a měli na sobě ostnatou kůru, ale když dorůstali, vystupovali na souši, a když se kůra zlomila, žili ještě krátký čas. [Zl. A 30 z Aetia]

Praví, že se na počátku zrodil člověk z živočichů jiného druhu, a to proto, že se ostatní živočichové brzy sami živí, zatím co jediný člověk potřebuje dlouhého kojení; kdyby byl býval takový již na počátku, nikdy by se nebyl udržel. [Zl. A 10 z Pseudoplutarchových Stromateis]

Anaximandros učí, že se lidé nejprve zrodili a vyrostli uvnitř ryb tak jako žraloci,[1] a když se stali schopnými, aby si sami pomáhali, tehdy vystoupili a zmocnili se země. [Zl. A 30 z Plutarcha]

Anaximenes.

Anaximenes . . . prohlásil vzduch za počátek jsoucna, neboť z něho vše vzniká a do něho se zase rozkládá. „Jako naše duše," praví, „jsouc vzduchem námi vládne, tak dech a vzduch objímá celý svět." [Zl. B 2 z Aetia]

Anaximenes učil, že je vzduch bohem. [Zl. A 10 z Aetia]

Anaximenes . . . pravil, že je počátkem neomezený vzduch, že z něho vzniká, co jest, co bylo, co bude, bozi i božské věci a že ostatní vzniká z potomstva vzduchu. A taková je podoba vzduchu: když je zcela stejný, je neviditelný, ale ukazuje se chladnem, teplem, vlhkem a pohybem. A stále se hýbá, neboť kdyby se nehýbal, neměnil by se tolik, kolik se mění. [Zl. A 7 z Hippolyta]

Vzduch se liší ve své povaze řídkostí a hustotou: je-li zřeďován, stává se ohněm, a je-li zhušťován, stává se větrem, pak oblakem a — ještě více — vodou, potom zemí, potom kameny a ostatní vzniká z toho. [Zl. A 5 ze Simplikia]

Praví, že stlačovaná a zhušťovaná látka je chladnem, řídká a mdlá — tak nějak to pojmenoval — teplem. Proto se prý neříká nevhodně, že člověk vypouští z úst teplo i chladno, neboť dech, je-li rty stlačen a zhuštěn, se ochlazuje, a vychází-li z otevřených úst, řídkostí se otepluje. [Zl. B 1 z Plutarcha]

Země je plochá, vznáší se na vzduchu a podobně též slunce, měsíc i všechna ostatní tělesa nebeská, jež jsou ohnivá, vznášejí se na vzduchu pro svou plochost. Vznikla pak nebeská tělesa ze země tím, že z ní vystupuje vlhkost, jejím zřeďováním vzniká oheň a z ohně stoupajícího do výše se tvoří hvězdy. A jsou i zemská těla v oblasti nebeských těles a zároveň s nimi se otáčejí. Praví pak, že se nebeská tělesa nepohybují pod zemí, jak se domnívají druzí, nýbrž kolem země, jako když se kolem naší hlavy točí plstěný klobouk. A slunce se ukrývá ne tím, že se dostane pod zemi, nýbrž tím, že je zakrýváno vyššími částmi země a že se zvětšuje jeho vzdálenost od nás. A hvězdy nehřejí pro velikou vzdálenost. Větry se rodí, když je vzduch zhuštěn a hnán tlakem. Shloučením a ještě větším zhuštěním rodí se mraky a mění se tak ve vodu. [Zl. A 7 z Hippolyta]

Anaximenes říkal, že slunce je ploché jako list. [Zl. A 15 z Aetia]

Anaximenes říkal, že jsou hvězdy připevněny na křišťálové obloze jako hřeby. [Zl. A 14 z Aetia]

Pythagorici

Sem. 2B

PYTHAGORAS A STARŠÍ PYTHAGOROVCI

Pythagoras.

Kráčeje[1] jednou mimo a slyše, jak psíka kdos týrá,
lítost prý nad tím měl a toto slovo mu děl:
„Ustaň a nebij ho již!" Vždyť mého to přítele duše,
kterou jsem rozeznal hned, sotva jsem uslyšel hlas.
[Xenofanes, zl. B 7 z Diogena]

Egypťané vyslovili první toto učení, že lidská duše je nesmrtelná a že při zániku těla vstupuje do jiného živočicha, který se znova a znova rodí. A když projde všemi suchozemskými, mořskými i okřídlenými zvířaty, přijde opět do lidského těla a toto její obcházení se děje po tři tisíce let. Tohoto učení užívali někteří Řekové — jedni dříve, druzí později — tak, jako by jim náleželo. Znám sice jejich jména,[1] ale nevypisuji je. [Zl. A 1 z Herodota]

Pythagoras . . ., přišed do Egypta a stav se jejich žákem, zanesl po prvé jejich filosofii k Řekům a zvláště dbal, zřetelněji než ostatní, o oběti a o posvátné obřady. [Zl. A 4 z Isokrata]

Vyprávějí, že přišel Pythagoras k Zaratovi (t. j. Zarathuštrovi) a ten mu vyložil, že jsou od počátku dvě příčiny jsoucna, otec a matka, a otec je světlem, matka tmou, části světla pak jsou teplo, sucho, lehkost a rychlost, části tmy chladno, vlhko, tíže a pomalost. Z nich se skládá celý vesmír, z ženského a mužského živlu. [Zl. A 11 z Hippolyta]

Říkal, že ze všeho nejposvátnější je list slezu. Říkal též že ze všeho nejmoudřejší je číslo a potom ten, kdo dal věcem jména, a zemětřesení vysvětloval tak, že není nic jiného než schůzka mrtvých, o duze říkal, že je září slunce, a o zvuku vnikajícím často do uší (t. j. znění v uších), že je hlasem mocnějších (t. j. démonů). [Zl. 58 C 2 z Ailiana]

Aristoteles praví . . ., že Pythagoras nařizoval, abychom se zdržovali bobů . . ., nezdvihali, co upadlo . . ., nedotýkali se bílého kohouta . . ., nedotýkali se ryb, poněvadž jsou posvátné, nelámali chléb . . ., podávali sůl . . .
[Zl. 58 C 3 z Diogena]

Byl pak i jiný druh výroků, jako nepřekračovati jařmo . . ., nerozdělávati oheň nožem . . ., neotrhávati věnec . . ., nejísti srdce . . ., nesedati na mírku . . ., nevraceti se při odchodu z domu . . ., nechoditi po silnicích . . ., netrpěti vlaštovky v domě . . ., pomáhati nosiči při nakládání břemene, ne však při sundávání . . ., nenositi v prstenech obrazy bohů . . ., ulévati bohům u ucha číše . . ., nejísti, co není dovoleno, t. j. zárodek, mládě, počátek, konec . . . . [Zl. 58 C 6 z Porfyria]

Zdá se, že si Pythagoras nade všechno vážil nauky o číslech . . ., připodobňoval všechny věci k číslům.
[Zl. 58 B 2 z Aristoxena u Stobaia]

Pythagoras první nazval souhrn všeho světem (*kosmos*) podle pořádku v něm. [Zl. A 21 z Aetia]

Filosofii („lásku k moudrosti") pojmenoval první Pythagoras a sebe nazval filosofem . . ., neboť prý žádný člověk není moudrý, jenom bůh. [Diogenes, předml. 12]

Pythagoras pravil, že se život podobá shromáždění při hrách. Jako tam jedni přicházejí, aby závodili, druzí za obchodem a třetí, nejlepší, jako diváci, tak se v životě rodí jedni, lidé otročtí, jako lovci slávy i bohatství a druzí, filosofové, jako lovci pravdy. [Diogenes VIII 8]

Hérakleitos

Sem. 3A

L : Svoboda, K. Zlomky předsókratovských myslitelů

HERAKLEITOS A HERAKLEITOVCI

Herakleitos.

Je zákon, poslouchati též vůle jediného.
[Zl. B 33 z Klementa]

Slušelo by se Efeským, aby se všichni dospělí oběsili a zanechali město nedospělým, neboť vyhnali svého nejzdatnějšího muže Hermodora říkajíce: „Z nás nebudiž nikdo nejzdatnější anebo budiž jinde a u jiných!"
[Zl. B 121 ze Strabona a Diogena]

Hledal jsem sebe samého. [Zl. B 101 z Plutarcha]

Tuto řeč (*logos*[1]) věčně jsoucí nechápou[2] lidé, ani dokud ji neslyšeli, ani když ji slyšeli. Neboť ač se všechno děje podle této řeči, přece se podobají nezkušeným, když se pokoušejí o taková slova a díla, jaká já vykládám, rozbíraje každé podle jeho povahy a vysvětluje, jaké jest. Avšak ostatním lidem uniká, co dělají bdíce, tak jako zapomínají, co dělají spíce.
[Zl. B 1 ze Sexta]

Ti, kdo mluví s rozmyslem, musí se opírat o to, co je všem společné, tak jako se opírá město o zákon, a mnohem pevněji. Neboť všechny lidské zákony jsou živeny jedním božským; ten vládne, kam až chce, všechno zmůže a má převahu.
[Zl. B 114 ze Stobaia]

Je třeba říditi se společným, ale ač je rozum (*logos*) společný, žije většina lidí tak, jako by měli své zvláštní myšlení.
[Zl. B 2 ze Sexta]

Herakleitos praví, že bdící mají jeden společný svět, ale spící se obracejí každý do svého vlastního.
[Zl. B 89 z Plutarcha]

Společné je všem myšlení. [Zl. B 113 ze Stobaia]

S rozumem (*logos*), s nímž se stále nejvíce stýkají, jsou v rozporu, a nač denně narážejí, zdá se jim cizím.
[Zl. B 72 z M. Aurelia]

Nevšímá si toho většina těch, kteří se s tím setkávají, a nepoznává to, ač se tomu učila, nýbrž má jen zdání.
[Zl. B 17 z Klementa]

Nedovedou ani slyšeti, ani mluviti.
[Zl. B 19 z Klementa]

Vyslechnou-li ne mne, nýbrž rozum (*logos*), pak je moudré, aby uznali, že vše jest jedním. [Zl. B 50 z Hippolyta]

Povaha věcí se podle Herakleita ráda skrývá.
[Zl. B 123 z Themistia]

Tento svět, týž pro všechny, nevytvořil žádný z bohů ani z lidí, ale vždy byl, jest a bude věčně živým ohněm, rozněcujícím se podle míry a hasnoucím podle míry.
[Zl. B 30 z Klementa a Plutarcha]

Boj je otcem všeho i králem všeho a jedny činí bohy, druhé lidmi, jedny dělá otroky, druhé svobodnými.
[Zl. B 53 z Hippolyta]

I ječný nápoj se rozkládá, nehýbá-li se jím.
[Zl. B 125 z Theofrasta]

Chladné se otepluje, teplé se ochlazuje, vlhké schne a suché vlhne. [Zl. B 126 z Tzetza]

Praví tuším Herakleitos, že všechno přechází a nic netrvá, a přirovnávaje věci k toku řeky, říká, že bys nevstoupil dvakrát do téže řeky. [Zl. A 6 z Platona]

...rozptyluje se a zase se spojuje, přichází a zase odchází. [Zl. B 91 z Plutarcha]

Do týchž řek vstupujeme i nevstupujeme, jsme i nejsme.[3] [Zl. B 49a ze stoika Herakleita]

Totéž je, co je v nás: živé a mrtvé, bdící a spící, mladé a staré, neboť toto změnivši se je oním a ono zase změnivši se je tímto. [Zl. B 88 z Plutarcha]

Člověk si za noci rozdělává světlo, ježto mu vyhasl zrak; živý se ve spánku dotýká mrtvého, a bdí-li, dotýká[4] se spícího. [Zl. B 26 z Klementa]

Nesmrtelní jsou smrtelní, smrtelní jsou nesmrtelní; jsou živi smrtí oněch a jsou mrtvi životem oněch.
[Zl. B 62 z Hippolyta]

Lékaři, jak říká Herakleitos, řežíce a pálíce si žádají mzdy, ač si nic nezaslouží, neboť dělají totéž, co nemoc.
[Zl. B 58 z Hippolyta]

Moře je voda nejčistší i nejšpinavější: pro ryby pitná a prospěšná, pro lidi nepitná a zhoubná.
[Zl. B 61 z Hippolyta]

Herakleitos říká, že by si osli zvolili spíše plevy nežli zlato. [Zl. B 9 z Aristotela]

Vepři se těší více z hnoje nežli z čisté vody.[2]
[Zl. B 13 z Athenaia]

Herakleitos říká, že se vepři myjí bahnem, drůbež prachem nebo popelem. [Zl. B 37 z Columelly]

Nemoc činí zdraví příjemným a dobrým, hlad nasycení, únava odpočinek. [Zl. B 111 ze Stobaia]

Neznali by jméno práva, kdyby nebylo protivy.[3]
[Zl. B 23 z Klementa]

Bohu je vše krásné, dobré a spravedlivé, avšak lidé pokládají jedno za spravedlivé a druhé za nespravedlivé.
[Zl. B 102 z Porfyria]

Nejkrásnější svět jako hromada věcí náhodně rozházených... [Zl. B 124 z Theofrasta]

Duším je smrtí státi se vodou, vodě je smrtí státi se zemí, ale ze země vzniká voda a z vody duše. [Zl. B 36 z Klementa]

Duším je rozkoší i[1] smrtí zvlhnouti.
[Zl. B 77 z Numenia]

Opije-li se muž, dává se vésti nedospělým hochem, potácí se a nepozoruje, kam kráčí, neboť má vlhkou duši.
[Zl. B 117 ze Stobaia]

Suchá duše — nejmoudřejší a nejlepší.
[Zl. B 118 ze Stobaia]

Elysth'

Sem. 3B

L: Svoboda, K. Zlomky předsókratovských myslitelů

PARMENIDEŚ A JEHO ŽÁCI

Parmenidés.

Koně, kteří mě podle mé libosti nosí, mě táhli,
až mě přivezli na tu proslulou k bohyni[1] cestu,
kterážto po všech městech vždy vodívá znalého muže.
Po ní jsem jel, neb po ní mě vezli rozumní koně
táhnouce vůz a cestu mi dívky ukazovaly.
Žhoucí náprava v hlavici kol jako píšťala zněla
— neboť s obou dvou stran ji prudce kola dvě hnala
soustruhovaná —, když rychle spěchaly sluneční dívky,
aby mě dovedly k světlu, a proto příbytek Noci
opustily a závoje s hlav svých rukama sňaly.

Stojí tam brána, k níž vedou dráhy jak Dne, tak i Noci;
nadpražím objata jest a dole kamenným prahem.
Onu etheru bránu pak veliké veřeje plní,
ke kterým střídavé[2] klíče má přísná bohyně práva.

Této něžnými slovy hned domlouvajíce dívky,
přemluvily ji chytře, by přivřenou závoru rychle
od brány odsunula. Tu rozletěla se brána,
břevna pak pokrytá kovem a spojená čepy i hřeby
střídavě otáčela se v jamkách[3] a široký otvor
dveří zcela se uvolnil. Hned pak sluneční dívky
branou řídily vůz i koně po cestě přímo.

Tehdy bohyně vlídně mě přijala, chopila rukou
pravici mou a tak slova vyřkla i mluvila ke mně:
„Vítej mi jinochu, který ses spojil s nesmrtelnými
vozatajkami a na koních, již tě nesou, jsi přibyl
do domu mého. Nebyla zlá to sudba, jež tebe
přivedla touto cestou — je vzdálena od dráhy lidské —,
avšak zákon a právo. Máš proto zvěděti všechno:
jednak statečné srdce ty poznáš kruhové[1] Pravdy,
jednak domněnky lidské, v nichž není jistoty pravé.
Přesto však poznáš i to, jak domnělé mělo by býti
podobné pravdě, kdyby snad proniklo veskrze všechno.

[Zl. B 1 ze Sexta a Simplikia]

Nuže já ti teď povím — a slovo, jež uslyšíš, podrž —,
které lze jenom cesty si mysliti zkoumání všeho:
jedna cesta, že jest a že vůbec nebytí není,
dráha to přesvědčení, neb ono provází pravdu;
druhá pak cesta, že není a že je nebytí nutné.
O této cestě ti říkám, že nelze ji poznati nijak,
neboť nejsoucí ani bys nepoznal — není to možno —,
ani je nevyslovil, vždyť myslit a být je totéž.

[Zl. B 2 a 3 z Prokla, Klementa a j.]

Zenon.

Aristoteles říká, že Zenon vynalezl dialektiku.

[Zl. A 1 z Diogena]

[Zl. A 16 z Eudema a Simplikia]

Zenonův důkaz... je-li prostor, v čem bude? Vždyť vše, co je, je v něčem, a co je v něčem, je též v prostoru. Bude tedy prostor v prostoru, a to jde do nekonečna. Není tedy prostoru. [Simplikios k Aristotelově Fysice, 562, 3n. Diels]

Zenon vyvrací pohyb pravě: „Pohybující se nepohybuje se ani na tom místě, kde jest, ani na tom, kde není."

[Zl. B 4 z Diogena]

Čtyři jsou Zenonovy důkazy o pohybu, které působí obtíže těm, kdo je chtějí vyvraceti. První je, že není pohybu, ježto to, co se pohybuje, musí dojíti dříve do poloviny cesty, než dojde k cíli...

... nelze pak projíti nekonečným počtem míst nebo se dotknouti nekonečného počtu míst v konečném čase.

[Zl. A 25 z Aristotela]

Druhý důkaz je t. ř. Achilleus. Je to ten, že nejpomalejší tvor nemůže být v běhu nikdy dostižen nejrychlejším, neboť pronásledující musí dříve dojíti tam, odkud vyběhl prchající, takže pomalejší je nutně vždy o něco napřed.

[Zl. A 26 z Aristotela]

Třetí důkaz je..., že pohybující se šíp stojí...

... neboť je-li vše vždy v klidu nebo v pohybu, (je-li dále v klidu), cokoli je v stejném prostoru, a je-li konečně to, co se pohybuje, v jednom okamžiku (vždy v stejném prostoru), pak je letící šíp nepohnutý.[1] [Zl. A 27 z Aristotela]

Čtvrtý důkaz je o tělesech, která se pohybují na závodní dráze v stejném počtu podél stejného počtu se stejnou rychlostí z opačných stran, jedna tělesa z konce závodiště a druhá z prostředka; přitom, jak Zenon myslí, se stává, že se poloviční čas rovná dvojnásobnému... Buďtež na př. stejná stojící tělesa A A, druhá pak B B, počínající od středu těles A a stejná počtem i velikostí s nimi, a třetí C C, počínající na konci, stejná s obojími počtem i velikostí a stejně rychlá jako B. Nuže stane se, že se první B dostane na konec závodiště zároveň s prvním C, když se podél sebe pohybovala. Dále se stane, že tělesa C projdou podél všech B, ale B jen podél polovice A, takže čas je poloviční, neboť obojí je stejně dlouhý čas podél každého (t. j. C podél B a B podél A). Taktéž se stane, že tělesa B projdou podél všech C, neboť první C a první B bude zároveň na opačných koncích, při čemž se podle jeho slov pohybuje (první C) stejně dlouhý čas podél každého z B jako podél každého z A, ježto se obojí (t. j. B i C) pohybuje stejně dlouhý čas podél A.[1]

[Zl. A 28 z Aristotela]

[1] Aristotelův vykladatel Alexandros to zobrazil takto:

A stojící tělesa,
B tělesa pohybující se od D k E,
C tělesa pohybující se od E k D,
D počátek závodiště,
E konec závodiště.

Výklad místa je leckde sporný, ale základní myšlenka je jasná: stejná a stejně rychle se pohybující tělesa urazí v témž čase dráhu jednoduchou a dvojnásobnou.

Atomismus

Sem. 4B

L: Řečtí atomisté

ATOMY A PRÁZDNO

43/ *Diogenés Laertios:* Démokritovo učení bylo toto: Počátky všeho jsou atomy a prázdno... Světů je neomezené množství, vznikají a zanikají. Nic nevzniká z ničeho a nezaniká v nic. Atomy jsou neomezené co do velikosti a co do počtu, jsou unášeny ve vesmíru vířivým pohybem, a takto vytvářejí všechny složeniny, oheň, vodu vzduch a zemi, neboť i tyto živly jsou spojením určitých atomů. Atomy jsou neporušitelné a neměnné pro svou tvrdost. [A 1]

44/ *Simplikios, komentář k Aristotelovu spisu O obloze:* Něco málo výpisů z Aristotelova spisu *O Démokritovi* ukáže mínění oněch mužů. „Démokritos se domnívá, že podstatou věčných věcí jsou malá jsoucna, neomezená co do počtu, a podkládá jim jiné místo, neomezené co do velikosti. A toto místo nazývá těmito jmény: prázdno, nic a neomezeno, a každé z oněch jsoucen jmény: cosi, tuhé a jsoucí. A domnívá se, že tato jsoucna jsou tak ma-

NUTNOST

74/ *Aristotelés, Fyzika:* Někteří jsou i na pochybách, je-li náhoda či není. Tvrdí totiž, že se nic neděje náhodou, nýbrž vše, o čem říkáme, že se děje samočinně, nebo náhodou, má jakousi určitou příčinu. [A 68]

Simplikios, komentář k Aristotelovu spisu Fyzika: Slova „jako starý výklad popírající náhodu" jsou patrně namířena proti Démokritovi, neboť on, ačkoli při výkladu tvoření světa užil, jak se zdá, náhody, ve výkladu jednotlivostí říká, že náhoda není příčinou ničeho, a převádí vše na jiné příčiny. Tak za příčinu nalezení pokladu má kopání nebo zasazení olivy a za příčinu toho, že byla rozbita lebka lysého člověka, má orla, jenž shodil na zem želvu, aby se rozbil její krunýř. Tak totiž vypráví Eudémos. [A 68]

Tamtéž: Někdo, maje žízeň, napil se studené vody a uzdravil se. Tu podle Démokrita není asi příčinou uzdravení náhoda, nýbrž žízeň. [—]

75/ *Eusebios, Evangelická příprava:* Démokritos Abdérský... vykládal... že úplně vše, minulé, přítomné i budoucí, je nutně určeno zcela od počátku, od věčnosti... [—]

Diogenés Laertios: Vše se děje podle nutnosti, protože příčinou vzniku všeho je vír, který nazývá nutností. [A 1]

Atomismus

Sem.

3. UČENÍ O POZNÁNÍ

NESNADNOST POZNÁNÍ PRAVDY

84/ *Sextos Empeirikos, Proti matematikům:* Démokritos praví ve spise *O podobách:* „Člověk má poznávat podle tohoto pravidla, že je vzdálen od skutečnosti," a dále: „I tento důkaz zajisté ukazuje, že ve skutečnosti nic o ničem nevíme, ale nahodilé je mínění každého," a ještě: „Přece bude zřejmé, že je těžké poznávat, jaká je každá věc ve skutečnosti." [B 6—8]

85/ *Díogenés Laertios:* Démokritos popírá vlastnosti, když praví: „Podle dohody chladné a podle dohody teplé, ve skutečnosti však atomy a prázdný prostor," a dále: „Ve skutečnosti nic nevíme, neboť pravda je hluboko ukryta." [B 117]

Cicero, První hovory akademické: Obviňují přírodu, která, jak říká Démokritos, pravdu ukryla zcela hluboko. [B 117]

93/ *Cicero, První hovory akademické:* A Démokritos neříká to, co my, kteří nepopíráme, že je něco pravdivého, ale tvrdíme, že to nelze vnímat: on zcela popírá, že je pravda, a proto nazývá smysly ne nejasnými, nýbrž temnými; tak je totiž jmenuje. [B 165]

94/ *Cicero, Tuskulské hovory:* On se dokonce domníval, že tělesný zrak otupuje bystrost duše, a zatímco jiní často neviděli, co měli před očima, on putoval celým nekonečnem, takže se nezastavil před žádnou hranicí. [A 22]

189/ *Theofrastos, O smyslech:* Démokritos uznává jakousi jsoucnost u tvrdého, měkkého, těžkého a lehkého... Avšak u teplého, chladného a u žádné z ostatních vlastností ji neuznává. [A 135]

190/ *Theofrastos, O příčinách rostlin:* I to pak je nesprávné u těch, kdo uznávají tvary, že se rozdíl ve velikosti u podobných tvarů projevuje nestejnou silou... Neboť síly nezáleží na podobě, nýbrž na objemech, které by snad bylo možno přičíst tlaku a prostě většímu nebo menšímu množství, ale není pochopitelné, že by neměly stejnou sílu a působení, neboť síly jsou v tvarech. Jsou-li totiž stejného tvaru, byl by týž i jejich základ, jak je tomu i v ostatních věcech. [A 131]

191/ *Theofrastos, O smyslech:* Těžké a lehké rozlišuje Démokritos velikostí. Neboť kdyby se rozdělila každá věc na jednotky, měly by váhu podle své velikosti, i kdyby se lišily tvarem. Avšak ve smíšeninách je lehčí to, co má více prázdna, a těžší to, co ho má méně. Takto mluvil na některých místech. Jinde však prostě říká, že jemné je lehké.

A podobně též mluví o tvrdém a měkkém. Neboť husté je tvrdé, řídké je měkké a obdobně je tomu u různých stupňů těchto vlastností. Liší se pak nějak polohou a zadržením prázdných prostorů u tvrdého a měkkého, těžkého a lehkého. Proto je železo tvrdší a olovo těžší, neboť železo je nepravidelně složeno, má prázdno na mnoha místech a ve velké míře, na některých místech je zhuštěno a vůbec má v sobě více prázdna. Naproti tomu olovo má méně prázdna a je veskrze stejně pravidelně složeno; proto je těžší, avšak měkčí než železo. [A 135]

192/ *Aristotelés, O obloze:* U toho u všeho uznávat tu příčinu, kterou uznává Démokritos, není správné. Neboť on praví, že teplá tělíska, stoupající ve vodě do výše, udržují na povrchu z těžkých předmětů ploché, kdežto úzké předměty propadají, neboť se jim málo tělísek staví na odpor. Mělo by se to však dít ještě ve větší míře ve vzduchu, jak on sám též uznává. Ale uznav to, řeší tuto nesnáz povrchně, neboť říká, že onen proud nesměřuje jediným směrem, proudem *(sús)* pak nazývá pohyb těles stoupajících do výše. [A 62]

193/ *Simplikios, komentář k Aristotelovu spisu O obloze:* Jak vypráví Theofrastos ve *Fyzice*, když druzí filozofové neznale vysvětlovali příčiny tepla, chladna a podobných věcí, obrátil se Démokritos k atomům podobně jako pýthagorovci k plochám, neboť pokládal tvary a velikosti za příčiny tepla a ochlazení; rozlučování totiž a rozdělování působí pocit tepla, kdežto spojování a stlačování pocit ochlazení. [A 120]

194/ *Theofrastos, O smyslech:* Není tedy ani zvláštní přirozenost chladna a tepla, nýbrž měnící se tvar působí též změnu v nás. [A 135]

195/ *Tamtéž:* Tvar teplého je kulovitý. [A 135]

Sókratés, sofisté

Sem. 5

SÓKRATÉS

(asi 470-399)

Filozofie jako starost o duši

Já vás, Athéňané, ctím a miluji, budu však poslouchat víc boha než vás, a dokud budu dýchat a dokud budu s to, nepřestanu filozofovat a vás napomínat a každého z vás, kohokoli potkám, upozorňovat svým obvyklým způsobem na toto: Drahý příteli, jsi Athéňan, příslušník obce nejmocnější a nejproslulejší moudrostí a silou, a ty se nestydíš starat se o to, abys měl co nejvíce peněz a slávy a cti, o rozum však, o pravdu a o duši, aby byla co nejlepší, se nestaráš a nepečuješ? A bude-li někdo z vás odporovat a tvrdit, že se o to stará, nepropustím ho hned a neodejdu, nýbrž budu se ho vyptávat a budu ho zkoumat a budu se s ním přít, a jestliže shledám, že nemá ctnosti a že to jenom říká, vyčtu mu, že si věcí nejvzácnějších nejméně cení a horších více. A to budu dělat každému, koho potkám, mladému i starému, cizinci i občanu, spíše však občanům, poněvadž jste mi rodem bližší. Neboť dobře vězte, že mi tak káže bůh, a já myslím, že se vám ve vaší obci ještě nikdy nedostalo většího dobra, než je tato má služba bohu. Neboť nic jiného nedělám, chodě mezi vámi, než že přemlouvám mladé i staré, aby nepečovali dříve ani usilovněji o tělo ani o peníze než o to, aby duše byla co nejlepší, říkaje: Duševní dokonalost nepochází z bohatství, nýbrž z duševní dokonalosti bohatství a všechny lidské statky v životě soukromém i veřejném.

(Platón: Obrana Sókratova)

SOFISTÉ

Protagoras.

Na počátku „Vyvracejících" pravil: „Mírou všech věcí je člověk, jsoucích, že jsou, a nejsoucích, že nejsou."
[Zl. B 1 ze Sexta]

Protagoras... praví, že hmota je plynoucí, a ježto plyne, neustále něco přichází na místo toho, co odchází, a vjemy se přetvářejí a mění podle věku i ostatního stavu těl. Říká také, že důvody všech jevů jsou skryty ve hmotě, takže hmota, pokud na ní záleží, může být vším, jak se každému jeví. Lidé pak chápou brzy to, brzy ono podle rozmanitých svých stavů.
[Zl. A 14 ze Sexta]

Ani vnímané čáry nejsou takové, o jakých mluví geometři, vždyť z vnímaných věcí není nic tak přímé ani okrouhlé, neboť kruh se nedotýká pravítka v jednom bodě, nýbrž je tomu tak, jak tvrdil Protagoras vyvraceje geometry.
[Zl. B 7 z Aristotela]

Protagoras první říkal, že jsou o každé věci dva výklady navzájem protivné. [Zl. B 6a z Diogena]

Antifon.

Ze spisu „O svornosti".

Pravil pak Antifon ve spise „O svornosti" takto: „Člověk, jenž o sobě tvrdí, že se stal ze všech živočichů nejpodobnějším bohu..." [Zl. B 48 z Fotia]

Celý život, brachu, je nadmíru hoden hany; nemá nic zvláštního, ani velikého, ani vznešeného, nýbrž vše malé, slabé, krátkodobé a smíšené s velikými zármutky.
[Zl. B 51 ze Stobaia]

Žití se podobá denní stráži a délka života takřka jednomu dni, v kterém, vzhlédnuvše k světlu, odevzdáváme heslo jiným, kdo přicházejí po nás. [Zl. B 50 ze Stobaia]

Není možno opravit život tak jako kámen ve hře.
[Zl. B 52 ze Stobaia]

Někteří nežijí přítomný život, nýbrž se připravují s velikou horlivostí, jako by měli žít nějaký jiný život, ne přítomný, a zatím uniká zbývající čas. [Zl. B 53a ze Stobaia]

...čas, nejcennější výdaj, jak řekl Antifon.
[Zl. B 77 z Plutarcha]

Antifon... říkal, že čas je myšlenkou nebo mírou, ne skutečnou věcí. [Zl. B 9 z Aetia]

Platón

Sem. 6

PLATÓN

(427-347)

Ideje a věci

A nyní, pokračoval jsem, představ si rozdíl mezi duší vzdělanou a nevzdělanou tímto podobenstvím. Pomysli si lidi jako v podzemním obydlí, podobném jeskyni, jež má ke světlu otevřen pouhý vchod zšíři celé jeskyně; v tomto obydlí již od dětství žijí spoutáni na nohou i na šíjích, takže zůstávají stále na témž místě a vidí jedině kupředu, ale nemohou otáčet hlavy, protože jim brání pouta; vysoko a daleko vzadu za nimi hoří oheň a uprostřed mezi ohněm a spoutanými vězni je nahoře příční cesta, podél níž si mysli vystavěnou zídku na způsob překážek, jaké mívají před sebou kejklíři a nad kterými ukazují své kousky ... Mysli si pak, že kolem této zídky chodí lidé a nosí všelijaké nářadí, přečnívající nad zídku, také podoby lidí a zvířat z kamene i ze dřeva i všelijak vyrobené, přičemž jedni z nosičů, jak se podobá, mluví, druzí pak mlčí.

Divný je ten tvůj obraz a divní vězňové.

Podobni nám, odpověděl jsem; neboť takoví lidé jistě by neviděli ze sebe samých ani ze svých druhů něco více než stíny, vrhané ohněm na protější stěnu jeskyně.

Jak by také uviděli, když jsou nuceni držet po celý život hlavu bez pohnutí?

A co předměty nošené podél zídky? Neviděli by z nich právě tolik?

Ovšemže.

A kdyby mohli vespolek rozmlouvat, jistě by myslili, že těmi jmény, která dávají tomu, co před sebou vidí, označují skutečné předměty.

Nutně.

A což kdyby to vězení odráželo od protějška i ozvěnu? Kdykoli by promluvil někdo z přecházejících nosičů, nemyslíš, že by pokládali za původ hlasu jedině právě ten přecházející stín?

Při Diovi, dozajista.

U takových lidí, děl jsem, by veskrze za pravdu neplatilo nic jiného než stíny těch umělých věcí.

Docela nutně.

Nuže pozoruj, jak by to asi bylo s jejich vyproštěním a vyléčením z pout a nerozumnosti, kdyby se jim ho přirozeně dostalo a to takto. Jeden z nich je vyproštěn z pout a přinucen náhle vstát a otočit šíji a jít a hledět vzhůru ke světlu. Z toho všeho by cítil bolest a pro mžitky v očích by nebyl schopen dívat se na ony předměty, jichž stíny tenkráte viděl: co by asi řekl, kdyby mu někdo tvrdil, že tenkráte viděl jen přeludy, nyní však že zří správněji, jsa mnohem blíže skutečnosti a obrácen k předmětům skutečnějším, a kdyby ho nutil, ukazuje mu na každý z přecházejících předmětů, odpovídat na otázku, co to je? Nemyslíš, že by byl v nesnázích a domníval se, že věci, které tehdy viděl, byly pravdivější než ty, které jsou mu nyní ukazovány?

Mnohem pravdivější.

Nuže a kdyby ho docela nutil hledět do světla samého, že by ho bolely oči a že by se obracel a utíkal k tomu, nač se dovede dívat, a měl za to, že toto je vskutku zřetelnější, než co se mu ukazuje? ... Kdyby jej pak někdo odtamtud násilím vlekl tím drsným a příkrým východem a dříve ho nepustil, až by ho vyvlekl na světlo sluneční, zdali pak by při tom vlečení netrpěl bolestí a nevzpouzel se, a když by přišel na světlo, zdali pak by jeho oči, zalité září, mohly vidět něco z toho, co by mu nyní bylo jmenováno skutečným světem?

Jistě ne, aspoň ne hned.

Ano, myslím, že by potřeboval si zvyknout, kdyby chtěl uvidět, co je nahoře. A nejprv by zíral nejsnáze na stíny a potom na obrazy lidí i ostatních předmětů, zrcadlící se na vodních plochách, později pak na ty předměty samy; dále pak by snesl pohled na tělesa nebeská a na samu oblohu snáze v noci, kdy by se díval na světlo hvězd a měsíce, než ve dne na slunce a sluneční světlo ... Konečně pak, myslím, by byl s to, aby popatřil na slunce, ne na jeho obrazy ve vodě nebo na nějaké jiné ploše, nýbrž na ně samo o sobě na jeho vlastním místě, a aby se podíval, jaké je ... A potom by si již o něm učinil úsudek, že ono je, co způsobuje roční počasí a oběh roků a všechno spravuje na viditelném světě a že je nějakým původcem i všeho toho, co viděli tam dole.

Patrno, že by k tomu došel.

A což když si vzpomene na své dřívější obydlí a na tamější vědění a tehdejší své spoluvězně, nemyslíš, že by sám sebe pokládal za šťastného pro tu změnu, oněch pak by litoval?

Ba jistě.

A jestliže měli mezi sebou zavedeny nějaké pocty a pochvaly a dary pro toho, kdo by nejbystřeji viděl přecházející stíny a nejlépe si pamatoval, které z nich obyčejně chodily napřed, které pozadu, které spolu, a podle toho byl nejschopnější předpovídat, co přijde, sotva by asi cítil po tom touhu a záviděl těm, kterým se u oněch dostává poct a mocných postavení; naopak jistě by mu bylo, jak praví Homéros, že by tuze rád chtěl "jako nádeník sloužit jinému, muži nemajetnému" a raději by cokoli zakusil, než aby měl ony nejasné představy a oním způsobem žil; či nemyslíš?

Tak je, odpověděl, myslím, že by raději všechno zakusil, než aby žil oním způsobem.

Uvaž i toto, děl jsem, kdyby takový člověk sestoupil nazpět a posadil se na totéž místo, zdali by se mu oči nenaplnily tmou, když by náhle přišel ze slunce? ... Tu pak kdyby zase musil posuzovat ony stíny o závod s těmi, kteří zůstali vězni, dokud má mžitky před očima a dříve než by se mu oči uklidnily - a toto zvykání by netrvalo zrovna krátce - zdali pak by nebyl k smíchu a zdali by se o něm neříkalo, že přišel z té cesty nahoru se zkaženým zrakem a že to nestojí ani za pokus chodit tam nahoru? A kdyby se někdo pokoušel je vyprošťovat z pout a vést nahoru, zdali pak by ho nezabili, kdyby ho nějak mohli rukama uchopit a zabít?

Dozajista.

Tedy tento obraz, milý Glaukone, připojme celý k tomu, co bylo řečeno nahoře: Prostor, jevící se zraku, je jako ten žalářní příbytek a světlo ohně v něm hořícího je síla slunce; k tomu pokládej výstup nahoru a dívání se na věci nahoře na vzestoupení duše do pomyslné oblasti a nechybíš se mého mínění, když si je přeješ slyšet. Bůh sám ví, zdali je pravdivé. Nuže, jak já to vidím,

je to tak: V oboru poznání spatřuje se na konci, a to jen stěží, idea dobra, když však je spatřena, je o ní soudit, že ona je všeho původcem, všeho pravého a krásného, neboť i ve světle viditelném zrodila světlo a jeho pána, slunce, i v oboru pomyslném, kde je sama paní, poskytla lidem pravdu a rozum; ji musí spatřit ten, kdo chce rozumně jednat, ať v soukromí, ať v obci.

Souhlasné mínění mám i já, ovšem pokud tu mohu mluvit.

Nuže tedy, děl jsem, utvoř si souhlasné mínění i v této věci a nediv se, že ti, kdo došli až tam, nechtí se starat o lidské věci, nýbrž jejich duše spějí vždy vzhůru a tam chtějí dlít ... A dále se stává, že člověk, který přijde od dívání na věci božské do lidské bídy, neumí se zde chovat a jeví se velmi směšným, kdykoli je nucen, dokud ještě špatně vidí a dříve nežli si s dostatek zvykl přítomné tmě, na soudech nebo někde jinde zápasit o stíny práva nebo o obrazy, vrhající ty stíny, a potýkat se o ně s názory lidí, kteří spravedlnosti samé nikdy nespatřili; myslíš, že to jeho chování je něco divného?

Ani dost málo to není divné.

Naopak, děl jsem, rozumný člověk by pamatoval, že jsou dva druhy poruch zraku, vznikající ze dvojí příčiny, když totiž přecházíme ze světla do tmy. Tu pak uznav, že totéž se děje i s duší, nesmál by se nerozvážně, kdykoli by uviděl, že některá je zmatena a nedovede se na něco dívat, nýbrž přihlížel by k tomu, zdali přichází ze světlejšího života, a proto je od nezvyklosti omráčena tmou, či jde ze stavu velké nevědomosti do světlejšího prostředí a je naplněna třpytem většího jasu; tu pak by jistě nazval šťastnou pro její stav a život, druhé pak by politoval; a kdyby se jí chtěl smát, byl by jeho smích méně směšný a pochopitelnější nežli smích, který by si činil z duše, přicházející ze světla.

(Ústava, kn. VII.)

Helénismus : Epikureismus

Sem. 7A

EPIKÚROS
(341-270)

O základních pravidlech krásného života

Ani jsi-li mlád, neváhej se oddávati filozofii, ani jsi-li stár, neumdlévej v jejím pěstování. Neboť na zdraví duše nemá nikdo ani příliš brzy, ani příliš pozdě. Řekne-li někdo, že pro něho ještě nepřišel čas k filozofování nebo že už minul, je to jako by říkal, že pro něho ještě není čas na blaženost nebo že ho už není. Nechť tedy pěstuje filozofii mladý i starý, tento aby zůstával, třeba stárna, svými mravními statky mlád ve vděčných vzpomínkách na minulost, onen, aby se rovnal, ač mlád, starci v tom, že nemá strachu před budoucností. Musíme zajisté horlivě uvažovat o tom, co působí blaženost, neboť máme-li tuto, máme vše, a nemáme-li ji, usilujeme všemožně, abychom jí dosáhli.

Co jsem tobě ustavičně vštěpoval, to čiň a na to pamatuj, uvědomuje si, že jsou to základní pravidla krásného života. Za prvé tedy věř ve shodě s obecnou představou o bohu, která se v lidské mysli vytvořila, že je <u>bůh bytost nesmrtelná a blažená</u>, a nepřičítej mu tedy nic, co by se nesrovnávalo s jeho nesmrtelností nebo co by nebylo přiměřené jeho blaženosti. Přisuzuj mu naopak vesměs jen to, co může býti uvedeno s jeho nesmrtelností a blažeností v soulad. Neboť bohové existují; vždyť naše poznání jejich existence se vyznačuje samozřejmou jistotou. Nejsou však takoví, jak si je představuje obecné množství. To je totiž nedůsledné ve svých představách o nich. I není bezbožný ten, kdo bohy obecného množství popírá, nýbrž ten, kdo spojuje s bohy domněnky obecného množství ... Lidé totiž, jsouce veskrze zvyklí na své vlastní ctnosti, jsou ochotni uznávat bohy za sobě podobné, pokládajíce všechno, co není takové, za neslučitelné se svou představou.

Přivykni si dále věřiti, že <u>smrt se nás netýká</u>. Neboť všechno dobro a zlo se zakládá na smyslových vjemech, smrt však znamená konec smyslové činnosti. A tak správné poznání, že se nás smrt netýká, umožňuje nám plně užíti smrtelného života, nepřidávajíc k němu věčného pokračování, naopak zbavujíc nás touhy po nesmrtelnosti. Neboť nic není v žití hrozného pro toho, kdo pochopil, že není nic hrozného v nežití. Bláhově tedy mluví ten, kdo říká, že se nebojí smrti proto, že mu způsobí bolest, až přijde, nýbrž proto, že mu působí bolest nutnost jejího příchodu. Vždyť jestliže nás netrudí přítomnost nějaké věci, není důvodu, proč by nám působilo bolest její očekávání. Nuže nejobávanější zlo, smrt, se nás netýká, protože pokud jsme tu my, není tu smrt, a když přijde smrt, pak tu nejsme my. Tedy ani živých se smrt netýká, ani mrtvých, ježto na ony se smrt nevztahuje a tito sami už nejsou ...

Musíme dále uvážiti, že žádosti jsou jednak přirozené, jednak liché a z přirozených že jsou jedny nezbytné, druhé jenom přirozené. Z nezbytných jsou pak jedny nezbytné pro štěstí, jiné pro uspokojení těla a jiné pro život sám. Správný názor na tyto věci umožňuje zajisté činit každou volbu a každé odmítnutí se zřetelem ke zdraví těla a ke klidu duše, neboť to je svrchovaný cíl blaženého života. Vždyť k tomu směřujeme při všem svém jednání, abychom nepociťovali bolesti a neklidu. Jakmile se nám toho jednou dostane, pomine všechna nepohoda duše, neboť živá bytost už nepotřebuje jít dále za něčím, co by jí ještě chybělo, ani hledat něco jiného, čím by se dovršilo blaho duše a těla. Slasti pohřešujeme totiž jen tehdy, když cítíme bolest pro nepřítomnost slasti. Jakmile nás však nic nebolí, tu již slasti nepohřešujeme. A proto pravíme, že je slast počátkem i svrchovaným cílem blaženého života. V ní totiž spatřujeme prvotní a vrozené dobro, od ní vycházíme při každé volbě a každém odmítnutí a k ní se obracíme, posuzujíce každé dobro podle měřítka tohoto citu.

A právě proto, že je slast prvotním a vrozeným dobrem, nevolíme každou slast, nýbrž někdy se zřekneme mnoha slastí, kdyby nám z nich mělo vzejít ještě více nepříjemností. A mnoha bolestem dáváme přednost před slastmi, když nám kyne po dlouhé době vytrpěných bolestí ještě větší slast ... Teprve když uvážíme

Helénizmus : Stoa

Sem. 7B

Zenon pokladal omyl, nerozvážnosť, nevedomosť, 53
domnienku a tušenie, slovom všetko, čo sa prieči pevnému a nemeniteľnému súhlasu, za nezlučiteľné s cnosťou a múdrosťou.

Cicero, Academica posteriora, I 11, 42

Múdry sa o ničom nedomnieva, nič neľutuje, v ničom 54
sa nedá oklamať a nikdy nemení mienku.

Cicero, Pro Murena, 61

Ak sa niečo pochopilo tak, že to rozumom nemožno 68
vyvrátiť, Zenon to nazýval vedením, ak nie, nevedením.

Cicero, Academica posteriora, I 11, 41

Vedenie je neotrasiteľné pochopenie, ktoré nemožno vyvrátiť rozumom.

Sextus, Adversus mathematicos, VII 151

95 Zenon a jeho žiaci vraveli, že vnútri sveta niet prázdneho priestoru, mimo sveta je však prázdny priestor nekonečný. Je rozdiel medzi prázdnym priestorom, miestom a priestorom.[64] Prázdny priestor je čosi bez telesa, miesto je to, čo zaberá teleso, a priestor je to, čo je čiastočne zabraté, ako vo vínovom sude.

Aetius, I 18, 5 a 20, 1

Vnútri sveta niet prázdneho priestoru, no mimo neho je ho veľa a je nekonečný.

1. Cieľ dobra

Zenon vo svojom spise *O ľudskej prirodzenosti* prvý 179
vyhlásil, že cieľom človeka je žiť v zhode s prírodou, čo značí žiť cnostne; k tomu nás totiž vedie príroda.

Diogenes Laertius, VII 87

Stoik Zenon pokladá za cieľ žiť cnostne. 180

Clemens Alexandrinus, Stromata, II 21

Zenon, zakladateľ školy a jej vodca, stanovil, že 181
cieľom dobra je žiť cnostne, čo zasa znamená žiť v zhode s prírodou.

Cicero, Academica priora, II 42, 131

Podstatný princíp učenia filozofov je celkom stru- 182
čný. Ak ho chceš poznať, prečítaj si Zenonove diela

2. Dobro a zlo

Z jestvujúcich vecí jedny sú dobrom, druhé zlom a iné 190
sú indiferentné. Dobrom je múdrosť, umiernenosť, spravodlivosť, statočnosť a všetko, čo je cnosťou alebo má na nej účasť. Zlom je nerozumnosť, nedisciplinovanosť, nespravodlivosť, zbabelosť a všetko, čo je nerestou alebo má na nej účasť. Medzi indiferentné veci patrí život, smrť, sláva, nedostatok slávy, strasť, rozkoš, bohatstvo, chudoba, choroba, zdravie a podobné.

Stobaeus, Eclogae, II p. 57, 18 W

O tom, že každý cnostný človek je slobodný, hodno 218
uviesť Zenonov výrok, že skôr by si ponoril do vody mech plný vzduchu, ako by si prinútil hocikoho cnostného konať proti vlastnej vôli a nedobrovoľne. Jeho duša je totiž pevná, nepoddajná a správny rozum ju posilňuje pevnými zásadami.

Philo, Peri tu panta spúdaion eleutheron einai, Vol. II p. 45 Mang.

Helénizmus : Skepticizmus Sem. 7C

4. Čo je skepsa

8 Skepsa je schopnosť postaviť proti sebe (zmyslové) javy a myslené veci[12] každým možným spôsobom, odtiaľto pre rovnocennosť (*isostheneia*)[13] protikladných vecí a argumentov dospejeme k zdržanlivosti v úsudku (*epoché*) a potom k duševnému pokoju (*ataraxia*).

9 Skepsu nenazývame „schopnosťou" v nejakom jemnej-

Ainesidemove tropy si všímajú predovšetkým vzájomné vzťahy a stav vecí. Existuje však ešte iných päť skeptických tropov, ktorých autorom je Agrippa a v ktorých sa *epoché* vyvodzuje zo skutočných alebo zdanlivých nedostatkov prípadne slabostí logických operácií (logicko-relativistický skepticizmus).

Ainesidemove tropy možno stručne vyjadriť takto:

1. Rozličné druhy živočíchov (zvieratá alebo ľudia) vnímajú veci rozdielne, pretože nemajú rovnaké zmyslové orgány. Nemožno rozhodnúť, čie vnímanie je adekvátne vnímanej veci.

2. Rozliční ľudia vnímajú veci rozlične a niet nijakého dôvodu, aby sme jednému dávali prednosť pred druhým.

3. Každý zmyslový orgán registruje veci špecifickým spôsobom. Človek vníma veci v závislosti od toho, akým zmyslovým orgánom ich vníma. Niet dôvodu, aby sme údaje jedného zmyslu pokladali za hodnovernejšie než druhého.

4. Vnímanie vecí závisí od subjektívnych podmienok, respektíve stavu vnímajúceho. Jeden a ten istý zmysel registruje tú istú vec odlišne. Chorému sa napríklad zdá, že med je horký, zdravému sa zdá, že je sladký, a podobne.

5. To, ako vec vnímame, závisí od jej vzdialenosti, polohy, to značí od priestorových vzťahov.

6. Veci nemožno vnímať bez spolupôsobenia ďalších faktorov v prostredí, ktoré je medzi nimi a subjektom vnímania.

7. Veci vyvolávajú rozličné vnemy v závislosti od toho, v akom sú množstve a zložení.

8. Všetky vnemy sú relatívne a závisia od povahy vnímajúceho a podmienok, v akých sa vnímaná vec nachádza.

9. Vnímanie veci závisí od toho, či už bola alebo nebola vnímaná predtým.

10. Človek usudzuje o veciach v závislosti od výchovy, obyčajov, morálky, náboženskej viery, filozofických názorov a podobne.

30. Čím sa líši skeptická filozofia od Demokritovej filozofie

Tvrdí sa tiež, že aj Demokritova filozofia je príbuzná 213
skepse, keďže sa zdá, že používa tú istú látku ako my. Vychádzajúc z toho, že sa med jedným javí sladký, druhým však trpký, Demokritos vyvodzuje, že nie je ani sladký, ani trpký,[6] a preto vyslovuje formulu „nie viac", ktorá je skeptická. Ale skeptici a Demokritovi žiaci používajú formulu „nie viac" odlišne; Demokritovi žiaci ju používajú v tom zmysle, že nejestvuje ani jedno, ani druhé, my však hovoríme, že nemôžeme vedieť, či jestvuje jeden i druhý, alebo nejestvuje ani
jeden, ani druhý z javov. A tak sa už v tomto líšime. 214
No najjasnejšie vidieť rozdiel, keď Demokritos hovorí: „V skutočnosti sú len atómy a prázdny priestor,"[97] „v skutočnosti" totiž hovorí namiesto „podľa pravdy". Tým, že vraj podľa pravdy jestvujú len atómy a prázdny priestor, odlíšil sa od nás, čo je podľa mňa aj zbytočné pripomínať, hoci vychádza z rôznotvárnosti javov.